

LISABONOS SUTARTIS

Šioje faktų suvestinėje paaiškinami svarbiausi Lisabonos sutartimi padaryti pakeitimai siekiant išplėsti ES kompetenciją (t. y. jos įgaliojimus veikti konkrečiose politikos srityse) ir reformuoti jos institucijas. Joje pristatomas Sutarties poveikis ES sprendimų priėmimui, teisėkūrai ir piliečių teisėms, taip pat išdėstyta, kaip Sutartimi siekiama stiprinti ES demokratinį legitimumą, jos vaidmenį globalizacijos kontekste ir pagrindinių teisių apsaugą. Pabaigoje pristatomas Europos Parlamento vaidmuo keičiant Sutartį ir būsimą ES konstitucinę sistemą.

LISABONOS SUTARTIES ISTORIJA

A. Kaip atsirado Lisabonos sutartis?

2001 m. gruodžio mėn. Europos Vadovų Taryba priėmė **Lakeno deklaraciją** dėl ES ateities. ES netrukus turėjo gerokai išsiplėsti – 2004 m. prie jos turėjo prisijungti 10 šalių. Deklaracijoje buvo pabrėžiama, kad ES turi tapti demokratiškesnė, skaidresnė ir veiksmingesnė, turi būti panaikintas atotrūkis tarp ES institucijų ir piliečių ir apibrėžtas naujas ES vaidmuo globalizuotame pasaulyje.

Konventas dėl Europos ateities (2002–2003 m.) parengė sutartį, kuria buvo siekiama sukurti ES konstituciją – vieną tekstą, kuris pakeistų galiojančias steigiamąsias sutartis. 2004 m. pasirašytas [Sutarties dėl Konstitucijos Europai](#) projektas 2005 m. buvo atmestas referendumuose Prancūzijoje ir Nyderlanduose, o jos ratifikavimo atsisakyta (žr. [1.1.4](#)).

B. Kaip buvo išspręstas referendumų rezultatų klausimas?

Po dvejų metų „apsvarstymo laikotarpio“ 2007 m. tarpvyriausybinių konferencijų atgaivino Sutarties dėl Konstitucijos tikslus ir pasiekimus ir įtraukė juos į galiojančias Sutartis, iš dalies jas pakeisdama:

- Europos bendrijos steigimo sutartį (1958 m.) ir Euratomo sutartį (1958 m.);
- Europos Sąjungos sutartį (Mastrichtas, 1993 m.).

Turinys iš esmės sutampa su Sutarties dėl Konstitucijos turiniu, nors dalys, kuriose minimi ES simboliai (šūkis, himnas, euras, vėliava, Europos diena) ir ES teisės viršenybė, buvo perkeltos į specialias prie Sutarties pridėtas deklaracijas. Tekstą sudaro maždaug 325 puslapiai, įskaitant naujas nuostatas, nuostatas keičiančias nuostatas, 37 protokolus ir 65 deklaracijas. Sutartį Europos Vadovų Taryba priėmė 2007 m. gruodžio 13 d. Lisabonoje ir ją yra ratifikavusios visos ES valstybės narės (t. y. ES šalys). Ji įsigaliojo 2009 m. gruodžio 1 d.

C. Kaip buvo įveikti su ratifikavimu susiję iššūkiai?

Prancūzijoje vietoj antrojo referendumo buvo pasirinkta Sutartį ratifikuoti pagal parlamentinę procedūrą. Vokietijoje ratifikavimas buvo atidėtas po to, kai Federalinis Konstitucinis Teismas nusprendė, kad tokiam ratifikavimui reikia vidaus teisės akto, kuriais būtų išplėsta parlamentinė priežiūra, įskaitant veto teises ateityje perduodant ES kompetenciją. Airijoje Sutartis pirmiausia buvo atmesta referendumu, o vėliau

ratifikuota antruoju referendumu po to, kai ES suteikė garantijas (Protokolas Nr. 35) dėl neutralumo, apmokestinimo ir etikos klausimų (abortas, švietimas), siekiant atsižvelgti į rinkėjams rūpimas problemas.

LISABONOS SUTARTIES TURINYS

A. Kokia Sutarties struktūra?

Lisabonos sutartimi iš dalies pakeistos galiojusios Sutartys ir nuo tada turimos šios dvi pagrindinės Sutartys:

- [Europos Sąjungos sutartis](#) (ES sutartis), kurioje nustatyti ES tikslai, principai, institucijos ir esminiai sprendimų priėmimo būdai;
- [Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo](#) (SESV), kuria pakeičiama Europos bendrijos steigimo sutartis ir kurioje išsamiai išdėstytos ES politikos sritys.

B. Kaip Sutartyje išaiškintos ES kompetencijos sritys?

Lisabonos sutartyje pirmą kartą kodifikuoti trys ES kompetencijos tipai.

- **Išimtinė kompetencija** (SESV 3 straipsnis): tik ES gali priimti teisės aktus, o valstybės narės gali tik imtis veiksmų ES teisei įgyvendinti (išskyrus atvejus, kai ES leidžia joms pačioms priimti tam tikrus teisės aktus). Tai taikoma muitų sąjungai, konkurencijos taisyklėms, pinigų politikai valstybėms narėms, kurių valiuta yra euras, jūrų biologinių išteklių išsaugojimui ir bendrai prekybos politikai, įskaitant prekybos susitarimus.
- **Pasidalijamoji kompetencija** (SESV 4 straipsnis): valstybės narės gali priimti teisės aktus tik tuo atveju, jei ES dar nėra pasiūliusi teisės aktų arba yra nusprendusi jų nesiūlyti. Tai taikoma bendrajai rinkai, žemės ūkiui ir žuvininkystei, aplinkai, transportui, energetikai, visuomenės sveikatai ir laisvės, saugumo ir teisingumo erdvei (įskaitant prieglobstį ir migraciją).
- **Remiamoji, koordinuojamoji ar papildomoji kompetencija** (SESV 5 ir 6 straipsniai): ES gali remti, koordinuoti ar papildyti valstybių narių veiksmus nesuderinusi nacionalinės teisės aktų. Tai apima ekonominės, užimtumo ir socialinės politikos koordinavimą (5 straipsnis) ir švietimą, kultūrą, turizmą, pramonę bei civilinę saugą (6 straipsnis).

C. Kaip Sutartis pakeitė tai, kaip rengiami ES teisės aktai?

1. Nuo tarpvyriausybinių metodo prie įprastos teisėkūros procedūros

Iki Lisabonos sutarties bendroje užsienio ir saugumo politikoje, taip pat teisingumo ir vidaus reikalų srityje dominavo tarpvyriausybinių sprendimų priėmimas. Tai reiškė, kad nacionalinės vyriausybės ir Europos Vadovų Taryba išlaikė didelius įgaliojimus inicijuoti ir priimti teisės aktus šiose srityse.

Sutartimi išplėsta „įprastos teisėkūros procedūra“ (anksčiau vadintos „bendro sprendimo procedūra“) taikymo sritis, kad ji būtų taikoma 85 politikos sritims (anksčiau – 40). Remiantis šia procedūra, 27 valstybėse narėse galiojantys teisės aktai daugelyje politikos sričių dabar daugiausia grindžiami ES direktyvomis ir reglamentais, kurie rengiami toliau nurodytais etapais.

1. **Teisėkūros iniciatyva.** Europos Komisija naudoja savo išimtiniais teisėkūros iniciatyvos įgaliojimais siūlydama teisės aktus (valstybės narės turi užtikrinti jų vykdymą).
2. **Bendras sprendimas.** ES Taryba ir Europos Parlamentas vykdo bendro sprendimo procedūrą. Jie turi vienodus įgaliojimus ir abu turi patvirtinti tekstą.
3. **Balsavimas ES Taryboje.** Taryba paprastai priima aktus kvalifikuota balsų dauguma remdamasi Komisijos pasiūlymu, tačiau pasiūlymą gali iš dalies keisti tik vieningai, išskyrus atvejus, kai Sutartyse numatyta kitaip.

Išimtis – sprendimų dėl bendros užsienio ir saugumo politikos, apmokestinimo, gynybos, socialinės apsaugos arba sankcijų valstybei narei priėmimas, kuris iš esmės išlieka tarpvyriausybiniis (ir sprendimui turi būti vieningai pritarta Taryboje).

ES teisės aktai būna trijų pagrindinių formų (SESV 288 straipsnis):

- **reglamentas** tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse, jo neperkeliant į nacionalinę teisę;
- **direktyva** yra privaloma kalbant apie rezultatą, kurio reikia pasiekti, tačiau valstybėms narėms paliekama laisvė pasirinkti įgyvendinimo formą ir būdus;
- **sprendimas** yra privalomas visas asmenims ar bendrovėms, kuriems jis skirtas.

D. Kokia nauja ES konstitucinė sistema buvo nustatyta Sutartimi?

Pagrindinės naujovės:

- **ES juridinio asmens statusas** (ES sutarties 47 straipsnis), suteikiantis ES galimybę derėtis dėl tarptautinių susitarimų, susijusių su ES politika (pvz., prekybos susitarimai), ir juos pasirašyti (SESV 216 straipsnis), prisijungti prie tarptautinių organizacijų ir išimtinės kompetencijos srityse pakeisti 27 valstybės nares ir veikti jų vardu (pvz., Pasaulio prekybos organizacijoje, kurioje ES atstovauja visoms 27 valstybėms narėms prekybos klausimais);
- **išstojimo procedūra** (ES sutarties 50 straipsnis), pagal kurią šalis, norinčioms išstoti iš ES, nustatomas dvejų metų derybų laikotarpis (jis gali būti pratęstas);
- **ES teisės viršenybė** prieš nacionalinę teisę, kuri nustatyta ne pačioje Sutartyje, o deklaracijoje, kurioje daroma nuoroda į ilgalaikę Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) praktiką ir kuri pridėta prie Sutarties (17 deklaracija, teisiškai neprivaloma).

E. Kaip galima pakeisti Sutartį?

Lisabonos sutartyje nustatytos dvi Sutarčių peržiūros procedūros.

1. Įprasta peržiūros procedūra

Ši peržiūros procedūra reikalinga bet kokiems pakeitimams, susijusiems su ES kompetencija, institucijomis ar teisine tvarka. Parlamentas, Komisija arba valstybės narės gali teikti pasiūlymus dėl pakeitimų. Paprastai dėl to reikėtų sušaukti konventą, nors Europos Vadovų Taryba, gavusi Parlamento pritarimą, gali nuspręsti konvento nešaukti (ES sutarties 48 straipsnio 3 dalis). Tokiu atveju Sutarčių pakeitimai pateikiami tarpvyriausybinei konferencijai ir turi būti priimti vieningu sutarimu.

2. Suprastinta peržiūros procedūra

Ši procedūra gali būti taikoma pakeitimams, susijusiems su tam tikromis ES politikos sritimis ir vidaus priemonėmis. Tai leidžia apeiti tarpvyriausybinių konferencijų (ES sutarties 48 straipsnio 6 ir 7 dalys). Po to peržiūrą turi vieningai patvirtinti Europos Vadovų Taryba.

Abiejų peržiūros procedūrų atveju Sutarčių pakeitimus turi ratifikuoti visos valstybės narės pagal savo atitinkamas konstitucines taisykles (parlamento pritarimas arba referendumas).

3. Pakeitimai be valstybių narių ratifikavimo

Tam tikrus sprendimų priėmimo taisyklių ir kompetencijos pakeitimus taip pat galima atlikti aktyvuojant nuostatas dėl pereigos (žr. H skirsnį toliau) ir taikant nuostatas dėl supaprastintos peržiūros. Be to, nuo pat pradžių buvo galima laipsniškai plėsti ES kompetenciją taikant lankstumo sąlygas, kad būtų pasiekti Sutarčių tikslai arba baigta kurti vidaus rinka. Visos šios nuostatos gali lemti tam tikrus pakeitimus, kurių neturi ratifikuoti visos valstybės narės.

F. Kaip Sutartimi saugoma demokratija ir pagrindinės teisės?**1. Trys demokratijos aspektai**

Lisabonos sutartyje nustatyti trys principai:

- demokratinė visų ES piliečių lygybė (ES sutarties 9 straipsnis);
- atstovaujamoji demokratija (ES sutarties 10 straipsnis) ir
- dalyvaujamoji demokratija (ES sutarties 11 straipsnis).

Dalyvaujamoji demokratija atveria sprendimų priėmimo procesą suinteresuotiesiems subjektams ir pilietinei visuomenei. Ja taip pat nustatoma piliečių iniciatyvos procedūra, pagal kurią bent milijonas piliečių iš bent septynių valstybių narių gali prašyti Komisijos pasiūlyti naujus teisės aktus (žr. [4.1.5](#)).

2. Pagrindinių teisių apsaugos stiprinimas

Lisabonos sutartimi (ES sutarties 6 straipsnio 1 dalis) [Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija](#) pirmą kartą tapo teisiškai privaloma. Chartija ES institucijoms ir valstybėms narėms privaloma tik įgyvendinant ES teisę (51 straipsnio 1 dalis).

Sutartyje taip pat nustatyta, kad ES teisiškai privalo prisijungti prie [Europos žmogaus teisių konvencijos](#) (6 straipsnio 2 dalis). Šiuo metu, jei ES institucijos, agentūros ar kiti organai pažeidžia atskirų piliečių teises, asmenys negali kreiptis į Europos Žmogaus Teisių Teismą (jis įsikūręs Strasbūre ir priklauso Europos Tarybai, kurią sudaro 46 šalys ir kuri yra atskira nuo ES organizacija). ES prisijungus prie konvencijos ši spraga būtų ištaisyta. 2014 m. ESTT užblokavo susitarimo projektą (Nuomonė 2/13), nurodydamas riziką ES autonomijai ir ESTT išimtinai jurisdikcijai ES teisės srityje. Nuo 2025 m. ESTT peržiūri naują susitarimo projektą.

G. Kokie instituciniai pokyčiai buvo nustatyti Sutartimi?**1. Europos Parlamentas**

Legitimumas. Europos Parlamento nariai nuo Romos sutarties įsigaliojimo buvo vadinami „valstybių tautų atstovais“ (buvęs Europos Bendrijos steigimo sutarties

189 straipsnis). Dabar jie vadinami „Sąjungos piliečių atstovais“ (ES sutarties 10 straipsnio 2 dalis ir 14 straipsnio 2 dalis).

Sudėtis. Lisabonos sutartyje nustatyta, kad daugiausiai gali būti 750 EP narių ir Parlamento Pirmininkas, o vietos valstybėms narėms paskirstomos pagal dydį, tačiau mažesnės valstybės narės turi daugiau vietų, palyginti su jų gyventojų skaičiumi. Didžiausias vienai valstybei narei atstovaujančių narių skaičius buvo sumažintas iki 96, o mažiausias – padidintas iki 6. Kai 2020 m. Jungtinė Karalystė išstojo iš ES, kai kurios Jungtinės Karalystės vietos buvo perskirstytos kitoms valstybėms narėms. Dabar Parlamente yra 720 EP narių (2024–2029 m. kadencija), o vietos paskirstytos taip, kad mažesnėms valstybėms narėms būtų proporcingai atstovaujama daugiau (žr. 1.3.3).

Teisėkūros įgaliojimai. Kaip pažymėta C skirsnyje, Lisabonos sutartimi įprastos teisėkūros procedūros taikymo sritis išplėsta, kad apimtų daug daugiau politikos sričių. Tai savo ruožtu padidino Parlamento teisėkūros įgaliojimus, nes įprasta teisėkūros procedūra suteikia Parlamentui ir Tarybai vienodas teises priimti teisės aktus – jie abu turi patvirtinti siūlomus teisės aktus, kad šie galėtų įsigalioji (bendro sprendimo procedūra). Parlamentas ir toliau neturi teisėkūros iniciatyvos įgaliojimų.

Biudžetiniai įgaliojimai. Be to, pagal Lisabonos sutartyje nustatytą biudžeto procedūrą Parlamentas ir Taryba turi vienodas teises tvirtinant metinį ES biudžetą ir kontroliuojant jo vykdymą. Parlamentas taip pat turi patvirtinti ES ilgalaikį išlaidų planą – daugiamečę finansinę programą.

Politinė kontrolė. Parlamento balsas svarus skiriant Komisijos Pirmininką. Kad būtų paskirtas Europos Vadovų Tarybos pasiūlytas kandidatas, tam turi pritarti dauguma EP narių. EP nariai taip pat turi patvirtinti Komisijos narių kolegijos, kurią sudaro Pirmininkas ir kiti 26 Komisijos nariai (po vieną iš kiekvienos valstybės narės), paskyrimą, prieš jiems pradėdant eiti savo pareigas. Parlamentas gali kolektyviai paleisti Komisiją, priimdamas siūlymą pareikšti nepasitikėjimą, tačiau iki šiol tokio atvejo nėra buvę. EP nariai prižiūri ES veiklą Komisijai ir Tarybai teikdami klausimus, į kuriuos atsakoma raštu ir žodžiu. Parlamentas gali steigti laikinuosius komitetus ir tyrimo komitetus.

2. Europos Vadovų Taryba

Lisabonos sutartimi Europos Vadovų Taryba (forumas, kuriame susitinka 27 valstybių ar vyriausybės vadovai) oficialiai tapo viena iš septynių ES institucijų, atsakinga už tai, kad deramai skatintų ES vystymąsi ir nustatytų jos bendrąsias politikos gaires ir prioritetus. Europos Vadovų Taryba nevykdo teisėkūros funkcijų, tačiau priima politškai reikšmingas išvadas.

Ankstesnė pirmininkavimo rotacijos kas šešis mėnesius tvarka pakeista ilgalaikiu pirmininkavimu, kad būtų pagerintas Europos Vadovų Tarybos darbo tęstinumas ir nuoseklumas. Dabar ji renka savo Pirmininką 30 mėnesių kadencijai, kuri gali būti pratęsta vieną kartą. Pirmininkas taip pat atstovauja ES užsienyje; tai nedaro poveikio Komisijos Pirmininko ir vyriausiojo įgaliojtinio užsienio reikalams ir saugumo politikai įgaliojimams.

3. Europos Sąjungos Taryba

Lisabonos sutartyje nustatytos konkrečios taisyklės, kaip veikia Taryba, kuri posėdžiauja 10 skirtingų sudėčių priklausomai nuo temos (žemės ūkis, finansai, užsienio reikalai, energetika ir t. t.), kiekvieną kurių sudaro nacionaliniai ministrai (po vieną iš kiekvienos valstybės narės). Toliau pristatomos balsavimo priimančios sprendimus taisyklės.

- **Kvalifikuota balsų dauguma** susidaro, kai Tarybos nariai, atstovaujantys 55 proc. valstybių narių (t. y. 15 iš 27), pritaria pasiūlymui ir kai tos valstybės narės sudaro ne mažiau kaip 65 proc. visų ES gyventojų (ES sutarties 16 straipsnio 4 dalis). Turi būti įvykdytos abi sąlygos (dviguba balsų dauguma).
- Kai tam tikrose srityse pasiūlymą teikia ne Komisija ar Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai, reikiama valstybių narių dauguma padidėja iki 72 proc. (t. y. 20 iš 27) ir atitinka ne mažiau kaip 65 proc. visų ES gyventojų. Tai vadinama **griežtesne kvalifikuota balsų dauguma** (SESV 238 straipsnio 2 dalis).
- **Sprendimą blokuojančią mažumą**, balsuojančią prieš pasiūlymą, turi sudaryti ne mažiau kaip keturios valstybės narės, atstovaujančios ne mažiau kaip 35 proc. ES gyventojų. Nuo 2017 m. balandžio mėn., jei bent trys valstybės narės prieštarauja ir jei jos atstovauja ne mažiau kaip 19,25 proc. visų ES gyventojų (o tai atitinka 55 proc. ribą, kurios reikia sprendimą blokuojančiai mažumai), Taryba diskutuos dėl tų susirūpinimą keliančių klausimų ir per pagrįstą laikotarpį stengsis rasti sprendimą jiems išspręsti (7 deklaracija).

Tarybos posėdžio **darbotvarkę** sudaro dvi dalys: A punktai (priimti be diskusijų) ir B punktai (reikalingos diskusijos), kuriuos iš anksto parengia Nuolatinių atstovų komitetas.

Sutartyje taip pat nustatyta koncepcija, pagal kurią **trys Tarybai paeiliui pirmininkaujančios valstybės narės** 18 mėnesių dirba kartu kaip grupė, kad būtų užtikrintas tęstinumas.

4. Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai

Komisijos Pirmininko pavaduotojas ir Sąjungos vyriausiasis įgaliotinis užsienio reikalams ir saugumo politikai:

- skiriamas kvalifikuota Europos Vadovų Tarybos balsų dauguma gavus Europos Komisijos Pirmininko sutikimą;
- yra atsakingas už ES bendros užsienio ir saugumo politikos **vykdymą** ir dalijasi su valstybėmis narėmis teise teikti **pasiūlymus** šioje srityje;
- pirmininkauja Užsienio reikalų tarybai (ją sudaro 27 valstybių narių užsienio reikalų ministrai);
- *ex officio* yra Komisijos Pirmininko pavaduotojas;
- vadovauja Europos išorės veiksmų tarnybai, sudarytai iš Tarybos, Komisijos ir valstybių narių diplomatinių tarnybų darbuotojų.

5. Europos Komisija

Lisabonos sutartimi sustiprintas Europos Komisijos **vaidmuo ir nepriklausomumas** nuo valstybių narių. Komisija, kuriai pavesta siekti bendrojo Sąjungos intereso (ES sutarties 17 straipsnis), išlaiko beveik monopolinę teisėkūros iniciatyvos teisę. Sujungus tris institucinius ramsčius, ši iniciatyva dar labiau išplėsta įtraukus daugelį naujų sričių, kurios anksčiau buvo reglamentuojamos bendradarbiaujant valstybėms narėms. Jai taip pat tenka pagrindinė atsakomybė atstovauti ES išorės santykiuose.

Dabar Europos Vadovų Taryba kandidatą į Komisijos Pirmininkus atrenka kvalifikuota balsų dauguma, atsižvelgdama į Europos Parlamento rinkimų rezultatus. Tuomet kandidatas turi būti išrinktas absoliučia EP narių balsų dauguma (ES sutarties 17 straipsnio 7 dalis).

Pirmininkas yra atsakingas už Komisijos narių kolegijos vidaus organizacinę struktūrą. Tai apima siūlomo jos narių sąrašo patvirtinimą, atsakomybės sričių paskirstymą ir atsistatydinimo atvejų nagrinėjimą.

6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (ESTT)

Sutartimi ESTT jurisdikcija išplėsta, kad apimtų visą ES veiklą, įskaitant laisvės, saugumo ir teisingumo erdvę. Nors jo jurisdikcija bendros užsienio ir saugumo politikos srityje yra ribota, jis gali peržiūrėti aktus, kad būtų užtikrinamas pagrindinių teisių paisymas. Sutartimi taip pat sudarytos palankesnės sąlygos asmenims (fiziniams ar juridiniams asmenims) kreiptis į ESTT dėl tiesiogiai su jais susijusių norminių aktų užginčijimo. ESTT sudaro Teisingumo Teismas ir Bendrasis Teismas.

H. Kokios priemonės numatytos Sutartyje, kad Sąjunga taptų vis glaudesnė?

1. Nuo vieningo pritarimo prie kvalifikuotos balsų daugumos

Lisabonos sutartyje numatyta galimybė tam tikromis sąlygomis vieningą Tarybos sprendimų priėmimą pakeisti kvalifikuota balsų dauguma. Joje taip pat numatyta galimybė kai kuriais atvejais vietoj specialios teisėkūros procedūros taikyti įprastą teisėkūros procedūrą.

Nuostatos dėl tokių pakeitimų nustatytos ES sutarties 48 straipsnio 7 dalyje ir vadinamos bendrosiomis **nuostatomis dėl pereinimo**. Panašiomis konkrečiomis nuostatomis dėl pereinimo (ES sutarties 31 straipsnio 3 dalis, SESV 81, 153, 192, 312 ir 333 straipsniai) siekiama pakeisti sprendimų priėmimą tokiu pačiu būdu, bet tik tam tikrose konkrečių politikos sričių dalyse. Iš viso Sutartyse yra septynios nuostatos dėl pereinimo.

Nors Komisija ir Parlamentas pritarė tam, kad konkrečiose srityse būtų dažniau taikoma kvalifikuota balsų dauguma, nuostatos dėl pereinimo pasitelktos retai, pvz., 2016 m. siekiant išplėsti kvalifikuotos balsų daugumos taikymą šeimos teisei (SESV 81 straipsnis) ir teisminiam bendradarbiavimui civilinėse bylose.

Tam, kad nuostatos dėl pereinimo būtų aktyvuotos, reikalingas vieningas Europos Vadovų Tarybos pritarimas dėl bendrųjų nuostatų dėl pereinimo ir Tarybos pritarimas dėl konkrečių nuostatų dėl pereinimo. Kalbant apie bendrąją nuostatą dėl pereinimo pagal ES sutarties 48 straipsnio 7 dalį ir nuostatą dėl pereinimo šeimos srityje pagal 81 straipsnį, aktyvavimui taip pat taikoma bet kurio nacionalinio parlamento teisė per šešis mėnesius blokuoti procesą.

2. Tvirtesnis bendradarbiavimas

Tose srityse, kuriose ES neturi išimtinės kompetencijos, pagal Lisabonos sutartį valstybėms narėms leidžiama nustatyti **tvirtesnį bendradarbiavimą** mažesnėje valstybių narių grupėje, norinčioje siekti didesnės integracijos, jei tokioje grupėje dalyvauja bent devynios valstybės narės.

Šis mechanizmas skirtas sritims, kuriose visoms valstybėms narėms sunku bendrai pasiekti tam tikrus tikslus per pagrįstą laikotarpį, o Taryba, prieš suteikdama leidimą bendradarbiauti, turi nustatyti, kad ši sąlyga yra įvykdyta. Santuokos nutraukimo teisė, bendrasis patentas, Europos prokuratūra ir sutuoktinių turto teisinis režimas – tai pavyzdžiai sričių, kuriose pasinaudota tvirtesnio bendradarbiavimo galimybe.

Vykdamas tvirtesnį bendradarbiavimą priimti aktai privalomi tik dalyvaujančioms valstybėms narėms ir paprastai finansuojami savo lėšomis, nors kai kurie iš jų (pvz., Europos prokuratūra) gauna ES biudžeto paramą.

Tvirtesniajam bendradarbiavimui turi pritarti Taryba, remdamasi Komisijos pasiūlymu ir gavusi Parlamento pritarimą. Su bendra užsienio ir saugumo politika susijusiems klausimams Taryba turi pritarti vieningai.

3. Subsidiarumo principas

Subsidiarumo principu iš esmės siekiama užtikrinti, kad veiksmų būtų imamasi ir sprendimai būtų priimami kuo arčiau piliečių. Jie turėtų būti ES lygmens tik tuo atveju, jei tokiu būdu jie bus veiksmingesni nei nacionalinio, regioninio ar vietos lygmens.

Tačiau Lisabonos sutartyje subsidiarumas ne apsprendžia kompetencijos paskirstymą (šią funkciją atlieka SESV 3–6 straipsniai), o reglamentuoja sąlygas, kuriomis ES gali pagrįstai naudotis savo neišimtinė kompetencija. ES gali imtis veiksmų tose srityse, kuriose ji įrodo, kad siūlomo veiksmo tikslai negalėtų būti pakankamai pasiekti valstybių narių nacionaliniu, regioniniu ar vietos lygmeniu, bet dėl siūlomo veiksmo apimties ar poveikio jie būtų geriau pasiekti ES lygmeniu (ES sutarties 5 straipsnio 3 dalis). Kai ES pasinaudoja savo kompetencija pasidalijamosios kompetencijos srityse, valstybės narės negali naudotis savo kompetencija.

Lisabonos sutartimi taip pat nustatyta **subsidiarumo stebėseną**, kurioje dalyvauja nacionaliniai parlamentai. Kai pakankamai nacionalinių parlamentų per nustatytą laikotarpį priima pagrįstas nuomones, kuriomis užginčijama ES iniciatyva dėl subsidiarumo priežasčių, atitinkama institucija turi peržiūrėti savo pasiūlymą (vadinamosios geltonosios kortelės ir oranžinės kortelės procedūros, Protokolas Nr. 2). Ji gali nuspręsti pasiūlymo projektą palikti nepakeistą, iš dalies pakeisti arba atsiimti (žr. [1.2.2](#))).

4. Tarpusavio gynyba ir solidarumas

Lisabonos sutartyje nustatyta **tarpusavio gynybos nuostata**, pagal kurią visos ES vyriausybės įpareigojamos padėti bet kuriai kitai valstybei narei, jei ji puolama (ES sutarties 42 straipsnio 7 dalis), nedarant poveikio tam tikrų valstybių narių saugumo ir gynybos politikos specifiniam pobūdžiui.

Nuolatinis struktūrizuotas bendradarbiavimas atviras visoms valstybėms narėms, kurios pačios nusprendžia dalyvauti ES karinės įrangos programose ir siųsti kovinius

dalinius, galinčius veikti nedelsiant. Šiuo metu tokiu būdu bendradarbiauja visos valstybės narės, išskyrus Maltą.

Solidarumo sąlyga ES ir valstybių narių vyriausybės taip pat įpareigojamos visomis įmanomomis priemonėmis padėti kitai valstybei narei, jei ji nukentėtų nuo žmogaus sukeltos ar gaivalinės nelaimės arba teroristinio išpuolio (SESV 222 straipsnis).

EUROPOS PARLAMENTO VAIDMUO

A. Lisabonos sutarties rengimas

Konvente, parengusiam Sutartį dėl Konstitucijos (2002–2003 m.), kuria buvo grindžiamas Lisabonos sutarties turinys, Europos Parlamentui atstovavo 16 EP narių. Jie rėmėsi savo derybų patirtimi ir su nacionalinių parlamentų nariais sudarė politines grupes. Jiems pavyko užtikrinti, kad vėliau priimtoje Sutartyje būtų atsižvelgta į pagrindinius Parlamento reikalavimus, visų pirma tai, kad įprasta teisėkūros procedūra (bendro sprendimo procedūra) būtų numatytoji teisėkūros procedūra, ir tai, kad Parlamentas biudžeto klausimu turėtų tokias pačias teises kaip Taryba.

B. Konstitucinę sistemos tobulinimas Europos Sąjungoje įsigaliojus Lisabonos sutarčiai

Praėjus aštuoneriems metams nuo Lisabonos sutarties įsigaliojimo, Parlamentas pripažino, kad kai kurios Sutarties nuostatos nebuvo visiškai išnaudojamos. 2017 m. vasario 16 d. jis priėmė dvi rezoliucijas su rekomendacijomis dėl šio potencialo išnaudojimo ir pasiūlymais dėl Sutarčių reformos:

- [rezoliuciją dėl ES veikimo gerinimo](#);
- [rezoliuciją dėl galimų ES institucinės sąrangos pakeitimų](#).

ES susidūrė su keletu viena po kitos ištikusių krizių, įskaitant finansų krizę, „Brexit'ą“, COVID-19 ir Rusijos invaziją į Ukrainą. Ji taip pat turi spręsti nuolatinis iššūkius migracijos, grėsmių teisinei valstybei, didėjančių jos finansų poreikių ir energijos trūkumo srityse. Pastangos įveikti šias krizes atskleidė dabartinės valdymo sistemos trūkumus, o dėl neveiksmingo sprendimų priėmimo proceso dar labiau sumažėjo demokratinė parama Europos Sąjungai.

Reaguodamos į kai kuriuos iš tų iššūkių, 2021 m. kovo 10 d. ES institucijos inicijavo naują Konferenciją dėl Europos ateities, kurios tikslas – suteikti piliečiams galimybę pareikšti nuomonę apie tai, kaip pertvarkyti ES ir padaryti jos sprendimų priėmimo procedūras veiksmingesnes ir demokratiškesnes. 2022 m. gegužės 9 d. konferencija baigė savo darbą su 49 pasiūlymais, įskaitant tarpvalstybinius Europos Parlamento rinkimų sąrašus, Parlamento teisėkūros iniciatyvos teisę ir Komisijos Pirmininko skyrimo procedūros reformą.

Dėl kai kurių iš šių pakeitimų reikia keisti Sutartį. Todėl Parlamentas priėmė:

- [rezoliuciją, kuria raginama sušaukti konventą Sutartims peržiūrėti](#), (2022 m. birželio 9 d.);
- [rezoliuciją dėl ES Sutarčių nuostatų dėl pereinimo įgyvendinimo](#) (2023 m. liepos 11 d.);
- [rezoliuciją dėl pasiūlymų dėl Sutarčių keitimo](#) (2023 m. lapkričio 22 d.).

Europos Vadovų Taryba kol kas nėra sušaukusi konvento Sutartims peržiūrėti ir šis klausimas tebėra institucinėje darbotvarkėje, visų pirma turint omenyje galimą ES plėtrą.

Šią faktų suvestinę parengė Europos Parlamento Teisingumo, pilietinių laisvių ir institucinių reikalų teminis skyrius. Daugiau informacijos rasite [Konstitucinių reikalų komiteto](#) interneto svetainėje.

Christophe BEAUDOUIN

04/2026